

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЗАПОБІГАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ»

Рівень вищої освіти – Перший (бакалаврський) рівень

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань - 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Освітня програма – «Право»

Форма навчання – денна, заочна (скорочена програма)

Компонент освітньої програми – вибіркова.

Дні занять – відповідно до розкладу.

Консультації – відповідно до графіка навчального процесу.

Мова викладання – українська.

АНОТАЦІЯ

Дискримінація — в усіх її можливих формах і проявах — є однією з найбільш поширених форм насильства та порушення прав людини. Вона зачіпає мільйони людей щодня, і її дуже важко розпізнати.

Дискримінація проявляється, коли до людей ставляться менш прихильно, а ніж до інших людей в подібній ситуації тільки тому, що вони відносяться, або сприймаються як такі, що належать, до певної групи чи категорії людей. Людей можуть дискримінувати через їх вік, інвалідність, етнічну приналежність, походження, політичні переконання, расу, релігію, стать чи гендер, сексуальну орієнтацію, мову, культуру та з багатьох інших причин. Дискримінація, яка часто є результатом забобонів, робить людей безпорадними, заважає їм стати активними громадянами, обмежує розвиток їх навичок і в багатьох ситуаціях доступ до роботи, послуг з охорони здоров'я, освіти або житла.

Дискримінація має прямі наслідки для тих людей і груп, які зазнають дискримінації, але вона також має непрямі і глибинні наслідки для суспільства в цілому. Суспільство, в якому дозволяють або з терпимістю ставляться до дискримінації, це суспільство, де люди позбавлені можливості вільно та у повній мірі розкрити потенціал, як свій власний, так і суспільства в цілому.

Навчальна дисципліна «Запобігання дискримінації в Україні» є вибірковою навчальною дисципліною, що належить до циклу спеціальної (фахової) підготовки за освітньою програмою «Право» спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право»

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: Формування теоретичних знань та вироблення навичок, щодо практичного здійснення захисту від дискримінації, формування у студентів високої правосвідомості та підвищення правової культури, вироблення навичок необхідних для аналізу правових норм та їх застосування на практиці, а також недопущення правового нігілізму.

Завдання:

- освоєння теоретичного матеріалу;
- розгляд і вирішення студентами практичних ситуацій, що виникають в сфері захисту від дискримінації;
- підготовка студентами проектів правових документів;
- визначення стану дотримання прав людини в Україні;
- ознайомлення студентів з основними засобами захисту від дискримінації.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Основними видами навчальних аудиторних занять, під час яких здобувачі вищої освіти отримують необхідні знання, є лекції та практичні заняття. В межах робочого часу викладач може проводити консультації для здобувачів вищої освіти.

При викладанні лекційного матеріалу передбачено поєднання таких форм і методів навчання, як лекції у формі бесіди, розповіді, пояснення, диспуту та лекції у формі ілюстрування і демонстрування за допомогою мультимедійних пристроїв.

Лекція у формі бесіди, розповіді, пояснення, диспуту дозволяє привернути увагу здобувачів вищої освіти до найбільш важливих питань теми лекції, винести на обговорення дискусійні питання та визначити у процесі діалогу особливості сприйняття навчального матеріалу здобувачами вищої освіти.

Лекція у формі ілюстрування і демонстрування за допомогою мультимедійних пристроїв – це візуальна форма подачі лекційного матеріалу з розгорнутим або коротким коментуванням візуальних матеріалів, що переглядаються за допомогою мультимедійних технічних засобів. Ці дві форми лекцій можуть бути поєднані.

При проведенні практичних занять передбачене виконання практичних робіт у формі вирішення ситуативних завдань (кейсів) і тестів, проведення ділової гри, заслуховування усних відповідей, доповідей, а також рефератів та демонстрація презентацій, які підготовлені як індивідуальні завдання за темою самостійного вивчення дисципліни.

Здобувачі вищої освіти працюють з друкованим чи надісланим їм в електронній формі інформативним матеріалом, або з інформацією в мережі Інтернет.

Здобувачі вищої освіти можуть здійснювати наукові дослідження шляхом написання та опублікування наукових статей, тез доповідей на конференціях, круглих столах та наукових семінарах.

ПОЛІТИКА КУРСУ («ПРАВИЛА ГРИ») В АУДИТОРНИЙ ЧАС

Вивчення навчальної дисципліни передбачає роботу в колективі. Студенти під час лекційних занять ведуть конспект з відповідної теми. Під час заняття або ж в кінці лектор ставить питання, веде діалог з аудиторією для кращого засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекції і практичні заняття можуть проводитися з використанням сервісу ZOOM.US. Також викладач і студенти можуть спілкуватись через електронну пошту, Viber, Telegram, інші доступні засоби комунікації. В разі потреби може використовуватись Форум як форма спілкування викладача й студентів у дистанційному (віддаленому) навчанні. Кожний форум присвячений будь-якій проблемі або темі. Модератор форуму (мережевий викладач) реалізує дискусію чи обговорення, стимулюючи питаннями, повідомленнями, новою цікавою інформацією. Середовище в аудиторії є дружнім, творчим, відкритим до конструктивної та доброзичливої критики. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін. Якщо здобувач вищої освіти відсутній з поважної причини, він/вона презентує виконані завдання під час самостійної підготовки на консультації викладача. Під час роботи над завданнями не допустимо порушення академічної доброчесності.

Після вивчення навчальної дисципліни студент здобуває такі компетентності:

Загальні (ЗК відповідно до освітньої програми «Право»):

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 14. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

Спеціальні (фахові) (СК відповідно до освітньої програми «Право»):

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК4. Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

СК7. Здатність застосовувати норми та інститути права, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК8. СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

СК.15. Здатність до самостійної підготовки проектів актів правозастосування.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Цивільне процесуальне право України” здобувачі освіти повинні засвоїти такі **програмні результати навчання (ПРН відповідно до освітньої програми «Право»):**

ПРН 1.Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

ПРН 2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини.

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 4. Знати та розуміти основи права Європейського Союзу.

ПРН 5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.

ПРН 6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему.

ПРН 7. Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

ПРН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

ПРН11. Мати базові навичками риторики.

ПРН12. Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло.

ПРН21. Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Семестровий контроль з навчальної дисципліни «Запобігання дискримінації в Україні» здійснюється у одному семестрі і проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового заліку у терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою дисципліни.

Залік – це вид підсумкового контролю, при якому засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу з дисципліни оцінюється на підставі результатів поточного контролю (тестування, поточного опитування, виконання індивідуальних завдань та вирішення кейсів тощо на практичних заняттях) протягом семестру.

Загальна оцінка за залік визначається як сума поточного контролю (до 100 балів)

В разі дистанційного (віддаленого) навчання семестровий залік здійснюється у формі тестування в системі Moodle.

Оприлюднення результатів заліку проводиться публічно.

Політика оцінювання – передбачає дотримання принципів доброчесності та студентоцентрованого підходу.

Критерії оцінювання знань студентів визначені у **Положенні про критерії оцінювання ЛНУП.**

За рішенням засідання кафедри здобувач вищої освіти може бути додатково оцінений за участь у наукових конференціях, підготовку наукових публікацій, участь у Всеукраїнських конкурсах наукових студентських робіт, Всеукраїнських олімпіадах за спеціальністю, виконання досліджень тощо.

Оприлюднення результатів заліку проводиться публічно.

Політика оцінювання– передбачає дотримання принципів доброчесності та студентоцентрованого підходу.

Академічна доброчесність - дотримання Положення про академічну доброчесність у ЛНУП». Доступний за посиланням:

<http://lnau.edu.ua/lnau/index.php/uk/navchchas/zagalpolog.html>

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: загальна характеристика.

Історія становлення поняття дискримінації та її заборони. Історичні етапи становлення заборони дискримінації. Становлення законодавства у сфері дискримінації. Документи, які закріпили заборону дискримінації. Характеристика принципів юридичної рівності в контексті заборони дискримінації. Характеристика принципу юридичної рівності, який тісно пов'язаний з принципом заборони дискримінації. Характеристика ознак, за якими заборонена дискримінація. Державна політика щодо запобігання та протидії дискримінації.

Тема 2. Поняття дискримінації. Практичні аспекти ідентифікації дискримінації

Поняття дискримінації, її основні складові елементи та ознаки. Характеристика форм дискримінації та її інших проявів. Приклади дискримінаційного поведіння. Невід'ємна умова кваліфікації юридичної ситуації як дискримінації - це наявність ознаки (чи кількох ознак), через яку особа зазнає несприятливого ставлення. Аналіз практики ЄСПЛ. ТОП-10 ознак, за якими найчастіше дискримінують людей в Україні. Випадки множинної дискримінації.

Тема 3. Ключові моменти антидискримінаційного законодавства України

Розгляд статті 24 Конституції України: Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Ключові моменти «базового» законодавчого акту - Закону України від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Характеристика однієї зі сфер суспільних відносин, де дискримінація відчувається особливо гостро - сфери зайнятості. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року. Ключові положення міжнародних нормативно-правових актів та документів щодо запобігання дискримінації.

Тема 4. Особливості реалізації заборони дискримінації у правотворчості, правотлумаченні та правозастосуванні.

Особливості правотворчості у сфері заборони дискримінації. Законодавче закріплення заборони дискримінації. Недоліки вітчизняного законодавчого закріплення заборони дискримінації.

Складові принципу недискримінації. Характеристика стандартів у тлумаченні заборони дискримінації. Гарантії дотримання принципу недискримінації під час розробки і прийняття нормативно-правових актів. Офіційне тлумачення заборони дискримінації в Україні. Заборона дискримінації у правозастосуванні.

Тема 5. Особливості аргументації та антидискримінаційної експертизи у справах про дискримінацію

Особливості аргументації у справах про дискримінацію. Специфіка справ про дискримінацію, яка відрізняє їх від переважної більшості інших категорій справ. Характеристика ознак, за якими відбувається дискримінація. Практика ЄСПЛ щодо напрацьованих додаткових ознак, таких як: військове звання, сімейний стан, сексуальна орієнтація, народження у шлюбі або поза шлюбом, професійний статус, інвалідність, громадянство, батьківство, членство в організації, місце проживання, стан здоров'я. Етапи побудови аргументації у справах про дискримінацію.

Порядок проведення антидискримінаційної експертизи встановленого постановою КМУ від 30 січня 2013 р. № 61 «Питання проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів».

Тема 6. Запобігання дискримінації у діяльності суддів

Актуальність питання запобігання та протидії дискримінації у діяльності суддів. Аналіз факторів, які свідчать про важливість теми дискримінації для суддів.

Компетенція суддів щодо справ, які пов'язані з оскарженням дискримінації. Важливість умінь та навичок судді щодо забезпечення принципу недискримінації при вирішенні кожної справи.

Тема 7. Запобігання дискримінації у діяльності поліції

Дискримінація у поєднанні з прикладами роботи поліції. Розгляд різних форм дискримінації у поєднанні з прикладами з роботи поліції. Розгляд Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», положень якого у своїй роботі мають дотримуватися поліцейські, щодо заборони дискримінації. Що таке заборона дискримінувати в роботі поліції? Розбір ситуацій, коли єдиною підставою вчинення дискримінаційних дій є стереотипи та негативне ставлення до людини або групи людей через їхні певні ознаки. Як дискримінація може проявлятися в роботі поліції? Як мають працювати поліцейські, аби уникати дискримінації? Важливість послуг, з погляду запобігання дискримінації, які поліцейські надають населенню.

Тема 8. Запобігання та протидія дискримінації у сфері праці

Визначення дискримінації у сфері праці. Що ж таке заборона дискримінувати у сфері праці? Три ключові критерії розумності: ефективність, еквівалентність та незалежність (коли йдеться про людей з інвалідністю). Характеристика стереотипного мислення. Що робити, аби зупинити дискримінацію у сфері праці або запобігти їй? Політика недискримінації щодо заборони неприпустимої поведінки. Обов'язкові елементи політики недискримінації. Які переваги дає політика недискримінації у сфері праці? Ключові завдання для плану дій щодо запобігання дискримінації у сфері праці.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Пономарьов С.Ю., Федорович І.Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: Посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. – К.: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. – 74 с.
2. Гінарару, Агнешка. Від заборони дискримінації до сприяння рівності: Посібник для тренерів. Авторське право © Міжнародна організація праці, 2010 р.
3. Фулей Т., Федорович І. Порадник із запобігання та протидії дискримінації: © Рада Європи, 2017 рік
4. Права людини у діяльності міліції: Навчальний посібник / Кол. авт., за заг. ред. Акад. АПрН України, д-ра юрид. наук, проф. О.О. Погребного та співголови Харківської правозахисної групи канд. техн. наук Є.Ю. Захарова. – Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2006. – 216 с;
5. Проти катувань. Міжнародні механізми запобігання катуванням та поганому поводженню – Харків: Права людини, 2007. – 400 с.;
6. Буроменский М.В. Обращение в Европейский суд по правам человека: практика Суда и особенности украинского законодательства / М.В. Буроменский ;
7. Харьковская правозащитная группа. – Харьков: Фолио, 2000. - 32 с.; Права людини в галузі охорони здоров'я — 2011. — Харків: Права людини, 2012. — 208 с.
8. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави / П.М. Рабінович ; Навч. посібник. — Вид. 9-е, зі змінами. — Львів: Край, 2007. — 192 с.
9. Рабінович П. Основоположні права людини: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження та викладання / П. Рабінович // Право України. — 2015. — №2. — С. 9-24.
10. Мартинюк Р. С. Теорія прав людини. Навчальний посібник. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2009. – 218 с.
11. Права людини у фокусі новітньої історії. / За ред. Є. Ю. Захарова. — Харків: Права людини, 2013. — 420 с.
12. Cranston Maurice. Human Rights: Real and Supposed / Maurice Cranston // Political Theory and the Rights of Man [edited by D. D. Raphael]. —Bloomington: Indiana University Press, 1967. — Pp. 43-51.
13. Donnelly, Jack. The Relative Universality of Human Rights / Jack Donnelly // Human Rights Quarterly. — Volume 29. — Number 2, May 2007. — Pp. 281-306. / [Electronic resource].

— Access mode:
https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjclav s1LXPAhVFESwKHbGsCgcQFggkMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.du.edu%2F~jdonnell%2Fpapers%2Frelative%2520universality%2520hrq%2520rev1.doc&usg=AFQjCNFBDGR7IrgKMxoI2qtZf1J_F_ekdw&sig2=G6lfcVq6707todNrPxqPwg&cad=rja

15. Інформаційні ресурси у сфері протидії та запобігання дискримінації

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. зі змінами та доповненнями / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1013.3.10&nobreak=1>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV з змінами та доповненням / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Закон України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 63. — Ст. 379
4. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
8. Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань від 25.11.1981 р. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_284.
9. Директива 2006/54/ЄС європейського Парламенту і Ради від 05.07.2006 р. про реалізацію принципу рівних можливостей і рівноправного ставлення щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості (зі змінами). — [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0023:0036:en:PDF>.
10. Директива європейського парламенту і Ради 2002/73/ЄС від 23.09.2002 р., що змінює Директиву Ради 76/207/ЄС про імплементацію принципу рівності чоловіків і жінок в питаннях працевлаштування, професійного навчання, просування по службі і умов праці.
11. Директива Ради 2000/43/ЄС від 29 червня 2000 р. щодо імплементації принципу рівноправності осіб незалежно від расової або етнічної приналежності (Офіційний вісник ЄС, L 180, 19.07.2000 р., с. 22–26).
12. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р. про встановлення загальної системи рівного відношення у сфері зайнятості та професійної діяльності (Офіційний вісник ЄС, L 303, 2 грудня 2000 р., с. 16–22).
13. Директива Ради 2004/113/ЄС про реалізацію принципів рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях доступу до постачання товарів та послуг. [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32004L0113>.
14. Директива Ради 79/7/ЄС від 19.12.1978 р. про поступову реалізацію принципу рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31979L0007>.
15. Директива Ради 92/85/ЄС від 19.10.1992 р. про вжиття заходів з поліпшення безпеки та охорони здоров'я на виробництві вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили або годують. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31992L0085>.

16. Директива Ради 97/80/ЄС від 15.12.1997 р. про зобов'язання на- дання доказів в справах щодо статевої дискримінації. — Офіційний вісник L 014 , 20/01/1998. — с. 0006–0008.
17. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 р. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029.
18. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи. — [електронний ре- сурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_687
19. Другий факультативний протокол до міжнародного пакту про громадянські та політичні права, спрямований на скасування смертної кари від 15.12.1989 р. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_187.
20. Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 р. № ETS № 166. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_004.
21. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню від 26.11.1987 р. — [електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_068.
22. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів від 24.11.1977 р. № ETS № 93. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_307.
23. Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS № 163) від 03.05.1996 р. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
24. Європейська соціальна хартія від 18.10.1961 р. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_300.
25. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 р. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_014.
26. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
27. Загальна рекомендація Комітету з ліквідації расової дискримінації № 31 «запобігання расової дискримінації в процесі відправлення і функціонування системи кримінального правосуддя».
28. Загальна рекомендація Комітету з ліквідації расової дискримінації № 15 «Організоване насильство на ґрунті етнічного походження».
29. Загальнополітичні рекомендації європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) № 1–11. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.antidi.org.ua/netcat_files/174/267/h_1d29c2f24082a42205485228639305d4.
30. Заключні зауваження та рекомендації. Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. — 2010 р. — [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secreta>